

'לבוא אל האל המסתתר' – לימוד תורה במשנת הרבי

מפיסצנה

הרב זאביק הראל

פתיח – ה'בעל שם טוב' כעוסק בריפוי עולם התורה

המעשה הידוע מהבעל שם טוב הקדוש, שפעם אחת הלך לבית המדרש ועמד על הפתח ולא רצה ליכנס, ואמר שבלתי יוכל להיכנס בו, כי הוא מלא על כל גדותיו מפה אל פה מתורה ותפלה, עד בלי ימצא מקום להיכנס בו. ויתמהו כל העומדים אתו על המראה הגדול והלא אדרבה אין שבח גדול מזה, כשבתי תורה ותפלה מלאים מתורה ותפלה.

ואז הסביר להם העניין, כי אין זה נחשב למעלה כשבית הכנסת או הבית מדרש מלא מתורה ותפלה, שהוא מחמת שהדיבור מהעולם (= מן הציבור) אינו יוצא מן הלב בכוונה שלימה ורצויה, על כן לא יוכל להיות להם עליה למרום, ונתמלא הבית מפה אל פה בתורה ותפלה, עד שלא יוכל הנכנס להיכנס בו. מה שאין כן אילו היו מתפללים העולם בכוונה הלב כראוי, היו הדיבורים הקדושים פורחים למעלה, ולא ישאר מהם כלום למטה, כמאמר חז"ל (תיקוני זוהר, תיקון י): כל אורייתא דלאו היא בדחילו ורחימו לא פרחת לעילא.

(באר משה, פרשת נח ד"ה ויהי מקץ / ר' ירחמיאל משה מקאזניץ זי"ע)

המעשה המיוחד הזה מאפיין את מלחמתו של מייסד תנועת החסידות רבי ישראל בעל שם טוב בבעיות פנימיות שהתפשטו בעולמה של תורה. הוא ראה בקלקולן של תופעת אלו, ונחלץ בדרכו המיוחדת להעניק להן תיקון, רפואה ומבט מחודש.

הבעש"ט הגיע לעולם כשמש מרפא לדור ששקע עמוק בחשכת הגלות – הן מבחינה פיזית, אחרי שברים נוראיים בפרעות חוזרות ונשנות, ובפרט פרעות ת"ח ות"ט; והן לאחר משבר רוחני עמוק, באכזבה הגדולה שהותיר אחריו שבתי צבי שר"י ומשיחות השקר שלו.

לתורת החסידות היה צורך לשקם נושאים נרחבים שנפגעו בעולמה של יהדות: התפילה, שמקומה ירד לקרן זוית; השמחה והחיות, שכמעט ולא היו בנמצא; אהבת ישראל וההכרה בקדושת היהודי הפשוט; ועוד ועוד נושאים רבים וחשובים הנמצאים בבסיסה של היהדות.

אחד הנושאים המרכזיים שהיו זקוקים לשיקום היה לימוד התורה. אמנם לא אלמן ישראל, וקול התורה לא פסק מבתי המדרש גם טרם הופעת החסידות, אך הלימוד הלך והצטמצם לו לקבוצות אליטה שישבו ועסקו בתורה. לעומת זאת, פשוטי העם לאלפים ורבבות כמעט וניתקו מגע עם לימודה, ועסקו ממש אך ורק בלימודים הבסיסיים הנצרכים להן לחיי היום יום. גם בקבוצות האליטה שכבר עסקו בתורה ראה הבעש"ט בקלקולים גדולים וחסרונות בנושא ה'לשמה', האהבה והיראה בלימוד. היה ניתן למצוא הרבה לימוד שמביא ל'מעמד' וגאוה, וכפי שתואר בסיפור הפתיחה – תורה ללא כנפיים שנשארת בארץ ואין ביכולתה להתרומם ולרומם את עם ישראל שבחוצות.

הבעש"ט יוצא למלחמה בתופעה ומחדיר בתלמידיו מבט מחודש על לימוד התורה. הוא מבטא את זה בשיעוריו לקבוצת התלמידים המיוחדת שלו. כדוגמה, הוא מביא את מאמר חז"ל המפורסם (חגיגה ט, ב): 'אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה פעמים ואחד', ומבאר הבעש"ט במבט חדשני (תולדות יעקב יוסף בסופו; מובא בבעל שם טוב ערכים, ערך תורה א'תרי):

גם כשהוא עובד ה' אינו כלום, מאחר שחסר ממנו אחד היינו שיכון לשמו יתברך, סוד אחד האמיתי. ובוה יובן, גם שהוא עובד ה', מכל מקום מקרי לא עובד. והטעם שאינו דומה שונה מאה פעמים לשונה מאה פעמים ואחד – שיש בו אחד, אבל בזה שלומד מאה פעמים, מה לנו וללמוד אם חסר אחד! והבן.

הבעש"ט זועק: מה יש לנו, אם תורה שאין בה 'אחד', אין בה חיבור לאחד יחיד ומיוחד בורא העולמים נותן התורה. גם אם נכתבים חידושים, גם עם עמלים עליה אבל במנותק מה'אחד' שנתנה לנו, 'אינו כלום', כלשונו החריפה.

המהפכה מתחוללת, תנועת החסידות בוערת כאש בשדה קוצים, ומדליקה באש קודש נשמות רבות שכל כך חיכו לרפואה הזאת. המהפכה ממשיכה הלאה אחרי פטירת הבעל שם טוב, במיוחד על ידי תלמידו המגיד ממעזריטש שלוקח את בקבוק הבושם שהנחיל הבעל שם טוב בבית מדרשו שבמז'יבוז' ומדיף את ריחו על פני אירופה כולה. האוויר מתמלא בתורה ותפילה שפורחות למעלה, ומחיות ומפריחות רבבות נשמות של יהודים.

רבי קלונימוס קלמן שפירא מפיסצנה הי"ד – סוף עידן חסידות אירופה

כמאה ושלושים שנה אחרי פטירתו של הבעל שם טוב, נולד רבי קלונימוס קלמן שפירא לתוך משפחה חסידית מפוארת. אבותיו וזקניו, ראשי משפחתו, היו מבין אלה שהפיצו והמשיכו את דרכו של הבעל שם טוב והעצימו אותה. זקנו, רבי אלימלך מליז'נסק, פתח את שער החסידות בשמי פולין, שבתקופתו של רבי קלונימוס כבר נהייתה למעוז החסידות הגדול בעולם. זקנו מהכיוון השני היה החוזה מלובלין, שהעמיד מאות ואלפי תלמידים בעל השגה שהפכו את אירופה כולה, והיה מהמייסדים של החצרות החסידיות הגדולות. זקנו ששמו נקרא בשמו, ר' קלמן אפשטיין מקרקוב, התפרסם על שם ספרו 'מאור ושמש' שהפך לאחד מספרי היסוד של תורת החסידות הפולנית. זקנו המגיד מקוז'ניץ הקים שושלת מפוארת של צדיקים שאלפים נהרו אליהם. ועוד ועוד.

בהיותו רק בן עשרים נפטר עליו חמיו, הרב ירחמיאל משה מקוז'ניץ, שגידלו על ברכיו.¹ רבי קלונימוס, מתמנה להיות אדמו"ר למאות ולאלפי חסידים שנוהרים לקבל את פניו. בגיל עשרים וארבע הוא מקבל משרה רשמית כרב העיר מפיסצנה הסמוכה לוורשה.

הוא מקים בוורשה הגדולה ישיבה בשם 'דעת משה', שמושכת אליה מאות תלמידים, ובמשך השנה הוא נע בין תקופות שבהן הוא מתגורר בחצרו שבפיסצנה לבין ביתו

¹ אביו של רבי קלונימוס, רבי אלימלך מגרודזיסק, נפטר כשרבי קלונימוס היה ילד קטן כבן שלוש. לאחר פטירת אביו הוא גדל על ידי קרובו, הרבי ירחמיאל משה מקוז'ניץ, שלימים יהיה חותנו.

שנמצא סמוך לישיבה בוורשה. ויש לציין שוורשה באותה העת היא העיר היהודית הגדולה ביותר בעולם.

הרבי מתפרסם כבעל ידע נדיר בחתומים מגוונים, מעבר להיות תלמיד חכם גדול ועובד ה'. שמו נודע כבקיא וגאון בתחום הרפואה ורבים מתדבקים על פתחו לבקש יעוץ בתחום זה. הרבי גם כותב מרשמי תרופות, שמתקבלים בחלק מבתי המרקחת בוורשה. הרבי מתגלה גם כנואם נדיר שיודע להסביר דברים בשפה ברורה ונעימה, ובכוחו להוציא דברים מהלב שנוגעים בלבבות השומעים. בשל מעלה זו, הוא מתבקש לדבר ולחוות דעתו בכנסים שונים ועל במות שונות בעולם היהודי בפולין בתקופה זו. בשל היותו חכם ומבין בדקות מהלכי נפש ודעתו מעורבת עם הבריות, ומבין וחודר לעומקן של סוגיות רבות, הוא מוצא את עצמו עסוק בסערות הציבוריות הגדולות שהעסיקו את העולם היהודי באירופה באותה העת.

אבל הדבר שאולי מעסיק ביותר את נפשו, נפש של אומן פדגוג,² הוא העיסוק בגידול, שמירה וטיפוח של הדור הבא (קונטרס שלוש דרשות – דרשה ראשונה פסקה ט' עמ' ל³).

אנו זוכרים כי אנחנו הדור הישן לא נחיה לעד, ולאחר מאה ועשרים שנה נעמוד לפני כיסא הכבוד והשכינה הקדושה תשאל אותנו: מדוע נטשתם את עדרי? על מי השארתם את תורתי? ומה הם פני הדור שהשארתם אחריכם.

כבעל שם טוב בשעתו, הוא ניצב בתקופה מורכבת מבית ומבחוץ, עוד לפני שיידרש להתמודד עם חשכתה של השואה וההתמודדות האמונית בתוך החושך. את רוב שנותיו ועיקר פעילותו הוא מקדיש למאבק בחשכה הרוחנית שירדה על אותו הדור.

² כלשונו של הרב הלל צייטלין בספרו ספרן של יחידים עמ' 241.

³ זוהי דרשה שנאמרה בק"ק פיסצנה בשנת תרצ"ו, והודפסה עוד בזמנה בקונטרס מיוחד בשפת היידיש ולאחר מכן יצאה מתורגמת על ידי שרידי תלמידיו שהתקבצו תחת אחיינו, האדמו"ר הרב אלימלך שפירא זצ"ל.

עולם התורה בתקופה ההיא חוטף זעזוע עמוק מכמה כיוונים. מחד – תנועת ההשכלה משתוללת בשיאה בעולם היהודי בכלל, ובפולין ובוורשה בפרט. היא גורמת לטלטלה עזה בתוך עולם הישיבות. בחורים עוזבים את ספסלי בית המדרש אל העולם שבחוץ. כפי שמטיב לתאר זאת משורר התקופה חיים נחמן ביאליק, לשעבר תלמיד ישיבת וולוז'ין, שמרגיש איך השכינה מקוננת על מצב בית המדרש⁴: 'כלם נשא הרוח, כלם סחף האור, שירה חדשה את בקר חייהם הרנינה... בדד בדד נשארתי והשכינה אף היא... כבשה ראשה בכתפי, ודמעתי על דף גמרתי נטפה'. הרבי מפיסצנה חווה את המצב לאשורו. הוא רואה את בתי המדרש מתרוקנים ואת היחס המזלזל לתורה ולמצוותיה שהתחדש בדורו (קובץ שלוש דרשות, עמ' מד⁵)

כאשר באים אל בתי המדרשים והשטיבלעך, מקומות שקול התורה לא פסק מהם ועתה חרבו, וכמעט אין בחור ואברך לומד בהם. וכשבאים בשבת אל הרחוב, חניות יהודים פתוחים. כשבאים אל בתי ישראל, איך נחרבו, טהרות וצניעות בנות ישראל נשחת. ובכלל, כשמביטים על דור החדש איך בניו ובנותיו התרחקו מהתורה ואת אלקי ישראל עזבו, רחמנא ליצלן.

הוא מרגיש שמנהיגי גדולי התורה לא מספיק עומדים מול הבעיה ומעדיפים לעיתים להסתגר בישיבותיהם ונהנים ממעט בני התורה שנותרו (הקדמה לחובת התלמידים, עמ' יב):

מנהלי וראשי הישיבות הנמצאים בראשם ורבים בתוך ישיבותיהם ותלמידיהם אשר לצערנו רק בחורי חמד נגד עיניהם, מתנחמים לאמר: הן אמת שיש עתה הרבה חפשים, אבל לא אלמן ישראל, גם בני ציון המצוינים בהלכה ועם ה' לבבם, נמצאים. אבל יושיטו נא אלה את ראשם חוץ מארבע אמות של ישיבותיהם, ויראו נא את ההמון הגדול החפשים רחמנא לצלן... בתי המדרש שהיו מלאים לומדי תורה נתרוקנו... האם נסתפק בקומץ התלמידים אשר בישיבותינו בלבד, האם זה הוא העם ישראל כולו?!

⁴ חיים נחמן ביאליק, לבדי, תמוז תרס"ז.

⁵ מתוך שכתוב דרשה שהרבי נאם באסיפה הגדולה של ועד העזרה להצלת הישיבות בפולין וליטא. התפרסמה לראשונה בקובץ 'הכרם' מתלמידי ישיבתו 'דעת משה'.

גם המשבר הכלכלי הגדול שפקד את אירופה בין שתי מלחמות העולם מוסיף שמן על המדורה. והוא גורם גם למשפחות בני תורה להוציא את ילדיהם מסגרות לימוד ולשולחם ללמוד אומנות ומקצוע על מנת לעזור בפרנסת הבית. דבר זה גרם לעוד ועוד תלמידים לנשור מהשיבות ולגדול כעמי הארצות למחצה לשליש ולרביע.

ועם כל המשברים שבחוץ, הרבי מטיב להסתכל פנימה ורואה גם את הקלקול והשבר הפנימי שהולך ומתחולל בתוך עולמם של מבצרי החסידות.

בתור מי שגדל ל'שמנת' של העולם הזה, וזכה לגדול על ברכיהם של גדולי האדמורי"ם בתקופה ההיא, הייתה לו הכרות עמוקה עם עולם החסידות שפעל באירופה על גווני השונים. כמעט בכל רחוב מרכזי בעיירות הגדולות פועלים שטיבלך של החסידויות שנפוצו בהמוניהם בפולין. כמות החסידים אולי בשיאה, הגוף קיים, אבל הוא מרגיש שברחה לה הנשמה. הוא מרגיש שעולם החסידות הולך ומתרחק מהאור שהיה בו תחילה (הכשרת האברכים – מבוא השערים פ"ח עמ' רפו) :

ותזל כל עין דמע, כי תחת אשר עבודת החסידים אשר מלפנים, עטרת תפארת ישראל, היתה בעבודה עילאה לגלות ולהלל את שם קדשו לקדש גם את כל דבר נמוך בקדושת הקדוש ישראל... עתה צריכים החסידים עבודה עם עצמם שישארו יהודים נאמנים פשוטים... כאיש אובד עצות ברכנו כושלות וידינו נופלות על גוף ישראל כי לפרורים יתפורר, ועל מבצר הקדוש ישראל כי חס ושלום יתמוטט, אם רוח אין בהם, והחסידות נשמת ישראל וחיות המשיחית בההמון, בקרבם ובעצמותם לא יפיח.

הבעיות הרוחניות שסובבות אותו כואבות לו עד עמקי נפשו ואין הוא מסיח דעתו מהן (שם עמ' כז) :

יש פעמים הרבה, שהאדם יכול להצניע את כאבו ולהתאפק מזעקה, במה דברים אמורים? כאשר הכאב אינו גדול יתר על המידה. אבל כאשר נועצים למישהו סכין בלב, או אז שוב אין הוא יכול להתאפק והוא זועק במלוא כוחותיו: אויה! אויה! אני אינני יכול להכיל עוד את כאבי, לבי וחיי כאילו ננעצה בהם סכין מחמת הדברים שמתרחשים.

הכאב הזה מניע את הרבי לפעולה.⁶ הוא מוציא את ראשו מדי' האמות של ישיבתו ובא במגע עם בני נוער,⁷ כאלה שעדיין קרובים וכאלה שנתרחקו. הוא מקשיב להם, מנסה להבין את הקשיים שעוברים עליהם. מתוך ההקשבה הגדולה הזאת, הוא לומד את הבעיה, ומבין ורואה כצורך קריטי להחיות מחדש את רוח החסידות הבראשיתית מתקופת הבעל שם טוב והתלמידים. הוא רואה בהחזרה של הרוח הזאת גם פתרון לחסרונות ולרדידות של דורו.

הוא מרגיש צורך להעניק לדורו את אותו עומק שהנחיל הבעל שם טוב לתלמידיו, אבל בהסברה ובהתאמה לדור שהוא שרוי בתוכו. הוא דורש, מלמד, וכותב ספרים שפונים לדורו כיצד לקרבם לדרכה האמיתית של החסידות ולהחזיר עטרה ליושנה.

כראש ישיבה וכרבי לחסידים הוא נקרא בין היתר למצוא את הדרך להתאים את היחס לתורה שהאיר הבעל שם טוב ולהתאימה לדורו. בספריו שכתב ערב השואה, ניתן למצוא שבילים רבים שבהם הוא מנסה להוביל את תלמידיו ללימוד תורה בתדר אחר ובעוצמה אחרת.

⁶ במקומות רבים הוא זועק את כאבו אל בני הנוער: 'גם עליכם צעירי ישראל, אני משתומם. הכל יודעים כי יסודו של כל עם בני הנעורים. הזקנים המנהיגים, המנהלים את המדינה. אולם כאשר פורצת מלחמה, כי אז משליך עצמו הנוער, בכל להט הנעורים שבו לתוך אש הקרבות. ומדוע הנכם אתם, בני הנוער היהודים, יוצאים מכלל זה? מדוע נטש חלק גדול של הנוער היהודי את התורה, ודומה כאילו ח"ו לא נוגע לכם כלל דבר זה? והרי עיקר נשמתה של ישראל היא התורה שבלעדיה לא ייתכנו יהודים כלל, שהרי מה ההבדל בין יהודי לבין גוי להבדיל - אם לא התורה? והרי שונאי ישראל מיטיבים לדעת זאת. כמה גזרות גזרו בכדי שלא נשמור את התורה ח"ו. אבותינו, אנשים ונשים מסרו את נפשם עליה. כלום יש באיזה מקום בעולם אש, שלא שרפה את גופינו, או תראו לי איזו כברת אדמה במקום כלשהו שלא ספגה את דמנו, וכל זה בגללך ד' ובגלל תורתך הקדושה... וכל אותם שונאי ישראל לא יצליחו מאומה בנסיונם להפרידנו מעל התורה ח"ו. ומדוע לא תדעו זאת אתם בני הנוער היהודים? ואתם עצמכם, בזה שאינכם שומרים את התורה ואינכם מקיימים אותה, הרי הנכם שורפים אותה, כולה או חלקים ממנה! היכן אתם בני הנוער היהודים שבכוח נעורכם תתייצבו בראש המחנה להגן על התורה הקדושה אשר היא חינו וואורך ימינו' (קונטרס שלוש דרשות – דרשה ראשונה פסקה ט' עמ' כח-כט).

⁷ זכיתי לפגוש בראיונות אישיים כמה מן התלמידים שהיו בפגישת יחדות עם האדמו"ר ושוחחו איתו על נושאים אלו. הם העידו שהרבי ממש ניסה להבין לעומק את אשר עובר על נשמתם.

ננסה לטייל וללקט מתוך ספריו ששרדו בנס את זוועות השואה עצות והכוונות, סביב עניין לימוד התורה. ננסה להתחקות אחרי מורשתו בתדר המיוחד של לימוד תורה, שבכוחה להביא את האדם לגבורת רוח, בה יוכל להתמודד עם רעשי הרחוב ותלאות הזמן והשגרה, המנסים להוציא את האדם מהעיסוק העדין והעמוק בשורות המתוקות של תורתנו הקדושה.

על אף שאנו חיים עשורים רבים אחרי כתיבת דבריו אלו, אפשר עדיין לראות כיצד היסודות שהניח רלוונטיים גם לדורנו. אין אנו מתיימרים בטיול זה בתורתו להקיף את כל ענייני התורה שבמשנתו הרחבה והעמוקה שהשאיר אחרינו, אבל נלקט נושאים מרכזיים בתפיסה ובפרקטיקה, כיצד לרומם ולכוון למקום עילאי יותר את לימוד התורה שלנו.

סגולתה של תורה פועלת רק כשיודעים 'איך' ללמוד אותה

אחת מנקודות המפתח להבנת גישתו של הרבי ללימוד התורה תלויה בהבנה יסודית במהות לימוד התורה. הרבה מן הלומדים כשנגשים ללימוד תורה עסוקים בשאלת ה'מה'. מה ללמוד ממגוון הענפים השונים והספרים הרבים שיש לתורתנו להציע. הרבי עוסק בכתביו גם בשאלת ה'מה' וגם לה יש משקל. אבל ביותר מכך הוא עוסק בשאלת ה'איך'. התורה כולה על כל הפרד"ס שלה חטיבה אחת של קדושה פחות משנה 'מה' החלטת ללמוד בה לעומת השאלה 'איך' אתה לומד את מה שבחרת ללמוד – פה טמון ההבדל.

חז"ל כבר למדונו שהתורה יכולה להעשות 'סם חיים' וחלילה גם יכולה להיות 'סם המוות' (יומא עב, ב). הבחירה האם לימוד התורה יהיה לאור או לחושך תלויה, לפי דרכו של הרבי, בשאלת האיך.

הרבי מסביר כך גם הרבה תופעות שזקוקות להסבר. שהרי אם התורה היא 'כל הטובות שבעולם' (כלשון האור החיים דברים כו, יא), ואם חז"ל (פתיחתא לאיכה רבתי⁸) הבטיחו שמי שעוסק בה 'האור שבה יחזירו למוטב' לכאורה תלמידי ישיבות

⁸ ויש גורסים כן בירושלמי חגיגה א, ז.

רבי בדורו של הרבי לא מרגישים זאת ועל אף שעסקו בה שנים מספר הם מסוגלים לעזוב מקור מים חיים זה. הרבי מתרץ קושיות אלו גם כן ע"פ העיקרון שה'איך' שלמדו אותם אלו שכבר עסקו בתורה היה לא מכוון נכון (חובת התלמידים פ"ט עמ' פב):

'תלמיד ותיק, בטח שאה נפשך, הלא התורה היא הכל, אף מדור הקדוש ברוך הוא היא, והלא לומד אני, ולמה איני מתעלה. ואף שיש לי זמנים שמרגיש אני את עצמי גבוה מעט, אבל האם מעט מן המעט הזה כל העליה היא אשר עלי לעלות... ולמה עוד ישנם אנשים שלומדים תורה ופורשים ממנה חס ושלום ויורדים אחר כך לבאר שחת, ואיפה היא הבטחת קדושינו זכרונם לברכה שאמרו (פתיחא דאיכה רבתי ויש גורסים כן בירושלמי חגיגה פרק א' הלכה ז') שהמאור שבה מחזירו למוטב. אמנם כן, בלמוד התורה מתקשרים הלומדים במלמד תורה לעם ישראל, הוא האלהי ישראל. אבל צריכים לדעת איך ללמוד תורה.

הרבי מבין שהאיכות של התורה והיכולת לרומם את האדם תלויה בגישה ובצורה בו האדם לומד. אם כן ננסה לתת כמה נקודות מוצא מהרבי 'איך' אדם צריך לגשת אל התורה.

'המפגש' – לבוא אל האל המסתתר

הנושא המרכזי ביותר בגישה ללימוד התורה. היא ההבנה שכאשר אנו פותחים את התורה על כל חלקיה אין זה אתגר אינטלקטואלי ושימוש רק בכוחות השכל כבכל חכמה אחרת אלא מציאות מיוחדת של 'מפגש'.

הקב"ה בורא כל העולמות ה'אין סוף' יורד לעולם ונותן תורה לעמו ישראל ובתורה זו מגלה הוא לנו את רצונותיו את תפיסותיו ואת מצפוניו האישיים ביותר (חובת התלמידים פ"א עמ' כט): 'ומי הוא הזוכה שהמלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא ילחש לו את מצפוניו וילמד לו את תורתו, ולא יחשב לו קלות ראש ועון אם לא ישמח'.

בין אם אדם לומד הלכה ומבין את רצונותיו של ה' כיצד ננהג בכל הליכות חיינו, בין האדם לומד מוסר או חסידות ומבין כיצד הקב"ה רוצה שינתב את מידות נפשו, בין

אם אדם עוסק בסודות התורה ובפנימיות מבנה העולמות בכולם אדם צריך להבין שהוא נפגש עם רצונותיו הפנימיים של הקב"ה.

חז"ל (פסיקתא רבתי, כא) כבר למדונו את ראשי התיבות של המילה בה התגלה הקב"ה על פני כל עם ישראל ומסר לנו את תורתו – 'אנכי' – ה' אלוהיך! וביארו שבמילה זו טמון הר"ת 'אנא נפשי כתבית יהבית' שהרעיון שטמון בה זה שהקב"ה טמן את נפשו כביכול בתורה. הקב"ה מסר לנו את התורה ונמסר עמה. כל בריה בעולם רוצה להיפגש עם האין סוף, להתעלות ולבוא לחדריו הפנימיים, והדרך לפגישה הזאת עוברת בין חדרי התורה.

אמנם ישנו ניסיון. התורה בנויה כגלדי בצל: יש לה רבדים חיצוניים ופנימיים יותר, ויופי נסוך על כולה. גם צדדיה החיצוניים יש בהם יופי וכן מצד עצמם. ידוע שבדור ההוא, שבו תנועת ההשכלה גרמה לתלמידי חכמים לצאת בית המדרש ופרוק עול, אף על פי כן הגעגוע ליופייה של התורה קסם להם. ועל אף שיצאו מבית המדרש היה ניתן רח"ל לראות את אותם תלמידי ישיבות לשעבר יושבים בשבת גלויי ראש עם סיגר בפה ועוסקים בעונג בסוגיה סבוכה בבבא קמא. הם נהנו מהאתגר השכלי והיופי החיצוני שבה. הניסיון של מי שבא להיפגש עם התורה הוא לא להישאר על גבי צדדיה החיצוניים בלבד, אלא לעמול ולחפש את 'הפגישה' את רצונו של הקב"ה שמתחבא בין סוגיות התורה.

הרבי רואה בהבנה הזאת מפתח לתורה שיכולה להביא את האדם לדבקות נפלאה אם הולך בדרך זו. אך אם נשאר ברבדים החיצוניים לא רק שהתורה לא מועלת לו אלא גם יכולה להוציא את האדם ח"ו מקשר עם מלכו של כולם בזה ובבא. הרבי מביא דוגמא מדברי הזוהר הקדוש (חובת התלמידים פ"ט עמ' פב-פג):

ובזהר הקדוש (חלק ג' דף קנב) איתא: מאן דחשיב דההוא לבושא איהו אורתא ממש ולא מילא אוחרא תפח רוחיה ולא יהיה לי חולקא בעלמא דאתי, עד כאן לשונו הקדוש. (תרגום: מי שחושב שהתורה היא רק הלבוש שבה ולא יותר, תפח רוחו ולא יהיה לו חלק לעולם הבא).

והרבי מבאר זאת (שם):

זאת אומרת שמי שלומד את התורה רק בשכל אנושי יבש בלבד, כמו להבדיל שמעין בדבר שכל אחר, אומר הזהר הקדוש שאין לו חלק לעולם הבא.

כלומר, לא רק שאדם לא זוכה להכנס פנימה אל חיקה של תורה הוא גם כביכול 'נזרק החוצה' ועוד מאבד את חלקו. ומתוך כך הרבי ממשיך לבאר כיצד יש ללמוד את התורה בדרך שלא רק תביא אותך למעמקיה אלא גם זה הדרך להגיע לשערי הברכה אשר בתורה (שם):

שכל הפשוט אשר בתורה רק לבוש התורה הוא, ומי מתלבש בלבוש הזה, ה' יתברך, וכשלומדים תורה **צריכים להשתדל לבוא אל האל מסתתר שהסתיר עצמו בתורה**. רצונך לטהר את נפשך, כבר אמר רבי עקיבא (יומא פה, ב) מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקדוש ברוך הוא מטהר את ישראל. אבל רק מי שבא אל המקוה ונכנס בה יטהר. חדור איפוא דרך לבוש התורה אל הקדוש ברוך הוא שנמצא בה, ואז תטהר.

אם מבינים את היסוד הזה, שהזמנים בהם האדם עוסק ולומד תורה הם רגעים מרוממים של מפגש עם האין סוף, ממילא יש לזה נגזרות כיצד יש להתכוון למפגש אצילי שכזה. הרבי בכמה מתורותיו מבאר על בסיס הנחה זו כיצד יש להכין את נפשנו שלב אחרי שלב למעמד יקר ערך זה.

'מה לך לספר חוקי' – הרהור תשובה לפני הלימוד

'מלכותא דרקיע כעין מלכותא דארעא'⁹. כשם שאדם מגיע למפגש עם אדם חשוב רואי לו לרחוץ עצמו, לבוא עם בגדים נקיים להכין את דבריו שרוצה לומר במשקולת זהב שיהיו מוכנים ושגורים על פיו. יכוון את ליבו להיות פיו וליבו שווים וכדו'... כך שמבינים את התפיסה שהתורה היא 'מפגש' עם מלכו של עולם אי אפשר להגיע בסתמיות ללימוד. ראוי להתבונן בעצמינו ולהכין עצמינו בתשובה ובטהרה לרגע המפגש. הרבי ממש רואה ברחיצה הרוחנית הזאת צורך גדול שהתורה שנלמד תהיה

⁹ ראה לדוגמא יסוד זה בתורת המהר"ל נתיבות עולם נתיב העבודה א' – פרק י'

תורת ה' ולא תורה שתסגור את שעריה ותדחה את האדם החוצה. ולכן על האדם להרהר בתשובה לפני הלימוד (הכשרת האברכים פ"ה עמ' מד):
מי יערוב לי שתורתני שאני לומד טובה היא ועלה לרצון לפני אדון כל, וכמה אנשים היו שלמדו תורה באופן כזה שעם תורתם בשאול תחתיה רחמנא ליצלן נפלו.

ואז הוא מביא מדבריו של זקנו רבי יעקב יצחק הורוביץ היחזקה מלובלין:
וקדושנו איש האלקי הרה"ק החוזה מלובלין זצוקל"ה אמר שכל מי שאינו מהרהר בתשובה קודם לימודו, עליו נאמר ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חוקי. ועוד מוסיף ח"ו כח לקליפות¹⁰. ומי יודע אם באמת הרהרתי בתשובה...
ובמה אני בטוח אני שאיני מאותם שאומר ה' עליהם 'מה לך לספר חקי'!

הדברים צריכים להיעשות בפשטות וטבעיות: כאשר האדם רוצה לבוא ולעסוק בתורת ה', עליו לקחת רגע צעד אחורה, להרהר בתשובה מתוך יראת כבוד לבוא אל הקודש פנימה, ולבקש על כך, להיות כלי ראוי לגעת בתורה הנצחית ובנקיות מספיקה בשביל לפגוש בה את מי שאמר והיה העולם.

'הערב נא ה' אלקינו' – תפילה קודם לימודו

כותב הרבי (הכשרת האברכים פ"ה עמ' כג):

וקדושנו הבעש"ט זצוקל"ה אמר שעל ידי התפילה זכה לגדלות קדושתו. ולא זו אף זו שגם התורה והמצוות צריכין לתפילה.. ועיין בסידור הרב הק' זצוק"ל שער חנוכה ובזוהר הקדוש, שמביא שם, שעל ידי התפילה אור התורה נמשך לנו.

כפי שכל דבר אמיתי בעולם הזה זקוק לתפילה, כך גם הסיעתא דשמיא בלימוד תורה, הכח לעמול בה, יכולת ההבנה של דבריה לאשורם, וכוונת הלב הטהורה בלימוד זקוקים לתפילה.

¹⁰ מובא בספר זאת זכרון בפירושו על הפסוק ותקם בעוד לילה וכן במאור ושמש פרשת דברים.

הרבי מדגיש את הצורך בתפילה לפני הלימוד, שהרי שכבר חז"ל הורו לנו מיד עם ברכות התורה בבוקר לבקש ולהתפלל לה' 'הערב נא ה' אלוקינו את דברי תורתך בפינו',¹¹ הרי שהיכולת לזכות למתיקות התורה תלויה בתפילה על כך. הרבי מדריך כבר את התלמידים המתחילים צעירי הצאן, שיפתחו בכל בוקר יחד עם ברכות התורה בתוספת תפילה אישית להצלחת הלימוד (חובת התלמידים פרק ב' עמ' לו-לז):

תתחיל ברכת התורה, ומעמק לבך תתפלל אל ה': הערב נא ה' אלוקינו את דברי תורתך בפינו וכו', כי באמת ערבה ומתוקה היא תורתך, והושיעני שגם אני ארגיש נועם מתיקתה. ונהיה אנחנו וכו' כלנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה. רחם נא עלי רבונו של עולם, שאזכה לעלות אל אשר ראוי נער ישראל לעלות, ללמד את תורתך לשמה ולדעת את שמך ה', שהיא המדרגה הכי גדולה והאשר הכי טוב, בין בעולם הזה בין בעולם הבא. ומעתה בטח בה' ששמע את תפלתך וימלא את המית לבך ויוסיף בך רצון לתורה ותשוקת הנפש אל נועם טהר העליון ואל קדשת אביך שבשמים.

אם כן, מצינו שתי הכנות משמעותית לקראת הלימוד: האחת תשובה, והשנייה תפילה. ועתה נבוא אל השלישית.

'לעוררה מעלפונה' – לגלות את הנפש בבואנו ללמוד

הכנה אחרונה לפני תחילת הלימוד, היא לעורר את הנפש לפני שהיא ניגשת לעסוק בתורה. הרבי מרבה להרחיב בנושא זה בספריו, ותורות רבות מקדשות לעבודה חשובה זו. נושא זה בולט בספריו של הרבי ופחות מצוי בצורה מרוכזת שכזו בשאר ספרי החסידות.

במילים פשוטות נאמר: כשאדם מגיע לפגישה, עליו להגיע אנרגטי, רענן, עם לב פתוח, ואז הפגישה הופכת להיות משמעותית בשביל שני הצדדים. מה שאין כן אם אדם מגיע לפגישה אטום וכבוי, אזי היכולת להיפגש במובן העמוק של המילה מצטמצמת משמעותית.

¹¹ וכן נתקן לומר את תפילת ר' נחונייה בן הקנה לפני שפותחים בלימוד התורה.

בלימוד תורה הדבר הכרחי עוד יותר כי בעצם עיקר המפגש הוא בין הנפש הטמונה בתוכי לבין הקב"ה שגנוז בתורה. אזי אם נפשי לא עמי בזמן הלימוד ממילא היכולת לחדש בתורה, להבינה להתרומם על ידה לא יוכל להתממש (חובת התלמידים פי"ב עמ' קיט).

הנה אמרנו לך לעיל אשר בתורה הכל הקדושה נמצאה, ובה עם קדשת האין סוף תתחבר, רק שצריך אתה לדעת איך ללמוד תורה, וראשית כל, צריך אתה לגלות את נפשך אשר טמונה בך, ישנה אף מתעלפת, ובה תכנס בתורה. וכבר הראית מעט לדעת בפרקים אלו איך ובמה לעוררה ולגלותה.

הרבי מבאר גם כן שיש חשיבות גדולה לעשות זאת לפני הלימוד, כי בזמן הלימוד הזה מוטל עלינו להתרכז בהבנת הסוגיה ובעמל השכלי הנדרש בכדי לרדת לעומקם של דברים, ולכן אז לא תהיה את הפניות לעורר את הנפש. מה שאין כן אם מעוררה לפני והנפש כבר גלויה ופועמת אז גם יחד עם העיסוק השכלי בסוגיה רגשות קודש בוא יבואו (חובת התלמידים פי"ט עמ' פג):

הן אמת שבשעה שאתה לומד התורה קשה לך לעורר את נפש במחשבות עילאיות. מכרח אתה להעמיק בה בראשך וכל עצמך לעבוד עבודה קשה המתשת את הכח, אבל עורר את נפשך טרם שתבוא ללמוד, גלה אותה וקשה בה'. ואז כשתבוא ללמוד תורה. אתה תעבוד בפשט השכל הפשוט, והנפש הגלויה שלך תרוץ ותחדור דרך הלבוש אל מלכה וקונה אשר בה ותתיחד עמו יתברך.

דרכים שונות יש בגילוי הנפש. מצינו כבר אצל האמוראים שרבה בטרם היה פותח את לימודו היה עוסק במילי דבדיחותא ובדיח רבנן ולאחר שהיה נפתח לבם היו נכנסים לעמל הלימוד¹². ישנם כאלו שניגון יכול לעורר את הנפש מהמקום בו היא שקועה. וכל אדם שהולך ומכיר את נפשו ידע למצוא שבילים דרכם הנפש נפתחת ותהיה נוכחת בעת הלימוד¹³.

¹² ראה מסכת שבת ל, ב; וכן ראה בהקדמה לחובת התלמידים עמ' כה.

¹³ הרבי כותב על הדרכים השונות לכל נפש לפתוח את עצמה בחובת התלמידים עמ' פח: 'אבל אל תדמה שרק באפנים הללו לבד שרשמנו לך יכול אתה לעורר את נפשך, לא כן הוא. כל איש ישראל אם רק יודע

אחד הדברים החשובים לפתיחת הנפש, היא הבנת עצם המעמד בו אני נמצא בזמן לימוד תורה. ונרחיב על כך מעט את הדיבור.

'ובתורתו יהגה' - משמי שמים – בשבילך

מצינו אצל גדולי חכמי ישראל לאורך הדורות, שגם שנים הרבה אחרי מעמד הר סיני כשרצו לתאר את עוצמת לימוד התורה שלהם בבית המדרש תיארו זאת 'שהיו הדברים שמחים כיום נתינתן מסיני'¹⁴. חלק משמעותי בהתחדשות ובהתלהבות בלימוד, הוא בעצם ההבנה שבכל לימוד יש למד של מתן תורה מחודש. כל פעם שאני נפגש עם התורה, בעצם צריך להרגיש קצת את הברקים והקולות ואת הרקעים שנפתחו ודבר ה' ירד לעולם. הבעל שם טוב לימד שבמקום שבו נמצאת מחשבתו של אדם, שם הוא.¹⁵ אדם צריך להתבונן, לפני שנכנס לשיעור תורה, לפני שהוא מתיישב ללימוד תורה, אפילו בינו לבין עצמו – שהוא נמצא במעמד הר סיני בזעיר אנפין. הרבי מדריך כבר בתחילת הדרך את צעירי הצאן להרגיש ככה, כאשר הם יושבים אצל המלמד שמוסר להם שיעור תורה (חובת התלמידים פ"ו עמ' סב) :

בטוחים אנו שדברי ה' (ויקרא יט, ב) 'איש אמו ואביו תראו, ומורא רבך כמורא שמים (אבות ד, טו), על לבכם חרותים. יודעים אתם היטב שה' הוא המלמד אתכם תורה. וקול ה' בקול ודברי רבכם מתלבש, בשעה שמדבר אליכם דברי תורה, עבודה, אף דברי דרך ארץ על פי התורה. והמורא והשמחה הפחד והאימה שהיו לישראל בשעה שעמדו על הסיני ושמעו את קול ה' מלהבות אש, חלק מזה גם עתה לכם בשעה שאתם יושבים בישיבה, וכשאתם מזכירים את עצמכם שהחדר שבו אתכם נמצאים עתה, מלא מלאכים ושרפים הוא, ומתוכם קול ה' יוצא, מתלבש בקול רבכם ונכנס אל אזניכם ולבכם, פחד ושמחה, יראה ואהבה מחלחל את גופכם ומרעיד את לבכם, ואת כל עצמיכם מכניע לתורת אלקינו הנשמעים בדברי רבכם.

שאין גופו ולבו הפקר לעשות ולחשוב מכל הבא בידם, כל איש שעובד עם עצמו בפעם בפעם ימציא לו אפנים ואמצעים לעורר תא נפשו בהם להתלהב ולצאת מתוך מחבואי גופה להתקרב לה'. ויש גם פעמים שתבואנה לך מחשבות והתעורריות מעצמן אשר לא שערת ולא הכינות אותן'.

¹⁴ ראה לדוגמא מדרש רות רבה פרשה ו' פס' ו', וכן בתוסי' (סוכה כח, א ד"ה כל עוף).

¹⁵ ראה בספר דגל מחנה אפרים מנכדו של הבעל שם טוב רבי אפרים מסדליקוב, פ' בראשית ד"ה ויאמר אלהים תדשא.

הרבי מנסה לתת לנו טעימה מהמציאות של הדבקות וההתלהבות שאדם יכול להגיע אליה בזמן לימודו אם תפיסתו היא כזאת. הוא מתאר ומביא מתורת שניים מאבותיו, האחד רבי אלימלך מליז'נסק והשני רבי קלונימוס מקראקא בעל המאור ושמש, איך בזמן שהיו עסוקים בתורה הגיעו לדבקות על אף שהוא מסייג ומביא שמדובר על דורות קדומים בעלי מדרגה גבוה אבל הוא רואה בהם ציון דרך ושאיפה לאן כוונון נכון בתורה יכול להביא וזה לשונו (הכשרת האברכים פ"ב עמ' ז):

בהתלהבות הצדיקים אשר מלפנים אין לנו השגה, ומכל שכן עוד למוד אותה מתי היא מתחילה ועד היכן מגיעה, וגם בלשונות האש היוצאים באיזה מקום קדשם מענין התלהבות, פנינו נכווים. ובסוף ספר הקדוש נועם אלימלך איתא באגרות הקודש, אגרת הראשונה, וזה לשונו הקדוש: שאהבה מביאה להצדיק כמעט לשגוען וכשלומדים הגמרא הקדושה ממש אש אוכלת אותם מגודל אהבה וקדושה. ובאגרת הב' שם איתא כשלומדים הגמרא מלבישין עצמם פחד ורעדה ואימה ויראה גדולה מהשי"ת בה, ותור המאירה בפנים וכו' ואהבת התורה ואורה בוער במ בלי הפסק וכו' ובוער בלבם אהבה גדולה עד שנראה האור בפניהם ואימתם מוטלת על הבריות, ובעלי עבירות בורחים מפנים מגודל הפחד המגיע מהם מרוב קדושתם ויראת שמים. עכ"ל הק'. ובספר הקדוש מאור ושמש מן תלמיד זצ"ל, בפרשת ואתחנן, איתא וזה לשונו הקדוש: דאיתא בספרים הקדושים, וגם שמעתי ממעשיות מקדושי העליונים, כי כשאישי ישראלי לומד תורה, שנפתח לישראל כל הז' רקעים. וכאשר איש ישראל עוסק כך בתורה בהתלהבות כל כך, אזי גם תפילתו עושה עושה רושם למעלה וכו' ומשפיע שפע טובות לכל באי עולם. עכ"ל הק'.

יחד עם הצורך להשקיף במבט העליון על כך שאני הולך להיפגש עם תורה משמי שמים, הרבי מוסיף לנו עוד משקפת שאותה צריך לסובב מהרקיע אל הארץ: האדם צריך להסתכל על עצמו ומעלתו.

הרבי מנענע את האישייות של האדם לומר לנו שסוף סוף, אחרי כל המציאות האדירה שהקב"ה מוריד תורה לעולם משמי שמים, ומלאכים מזדעזעים מן המעמד, סוף דבר – הכל זה בשבילנו! הכל בשביל שיהודי ייקח את התורה הזאת בשתי ידיו, ויזכה לחיות אותה. זה אפילו לא צריך להיות במבט כללי שהתורה נתנה לכלל ישראל, אלא

להבין שסוף סוף הכל מתנקז אלי – האם אני מחליט לחיות לאורה ואז יעשה ממני יהודי עובד ה', או שח"ו תכליתה של תורה תתפספס (חובת התלמידים עמ' עו):

הלא תראה את דברי המדרש (קהלת פרשה א') מי נברא בשביל מי, ישראל בשביל התורה או התורה בשביל ישראל, ומסיים המדרש שהתורה בשביל ישראל. שכל כך השתוקקו המלאכים אליה, כל עצם ותכלית בריאתה בשביל ישראל היא. האין סוף לסיני בא ועמו מרבבות קודש, הרעים את השמים והרעים את הארץ, והכל בשביל ישראל. תכלית ביאתו וטרחת קדשו. היה להעמיד אותך ואת חבריך שתהיו ישראל עם קרובו קרובים ממש. וזאת תהיה גם מטרתך אשר אליה תמיד תשתוקק, שתהיה קרוב אליו, לבך ונפש ירגישו אף אם הם את הקדוש ישראל אשר שוכן בקרבם.. ואם כן גם אתה צריך לפעול בזה, צריך אתה לעורר את נפשך ממסגרתה אשר היא סגורה בגופך ולקרבה אל אביה המצפה אליה. עבודה ופועלה והרגל רב צריכים לזה.

לאחר שהבנו שאנו באים להיפגש עם האין סוף, לאחר שעשינו תשובה להיות ראויים למפגש שכזה, לאחר שהתפללנו להצלחתו ולאחר שעוררנו את נפשנו במחשבות קודש על המעמד הר סיני הפרטי שאנו זוכים לו – עתה, בשעה שנלמד והבנו שכל זה נועד סוף סוף בשבילנו, שנתקדש, ותכלית הבריאה היא שבן ישראל יעשה ליהודי קדוש, ובלבנו מתחילים להתנוצץ רגשות של יראה ואהבה המהולים יחדיו – אפשר לגשת אל הקודש פנימה לפגישה עם מלכו של עולם, ולפצוח בלימוד התורה.

גוף הלימוד – התעמקות ויגיעה

בכל נושא אפשר לחלק את העולם לשניים: אלה שעושים את הדברים ברצינות ביסודיות ובעומק, ואלה שעושים את הדברים בצורה שטחית רפויה וחיצונית. בדרך כלל, הברכה מגיעה לעולם על ידי האנשים מהסוג הראשון.

בכל דבר שאנו עושים, השאלה כמה האישיות שלנו מגויסת לעיסוק בדבר. אחת הבעיות הגדולות שנפוצו בעולם המודרני היא בעיית הקשיים ב'קשב וריכוז', על גוניהם השונים. היכולת להתרכז ולהעמיק בדברים נעשתה קשה, אולי בגלל כל כך הרבה גירויים חיצוניים סביבנו שמושכים את תשומת הלב.

הרבי מעמיד כדבר מרכזי ביכולת להתחבר לתורה את הריכוז והיגיעה בה (חובת התלמידים עמ' נו): 'מהעיון בתורה לא ינוח. כי זה עיקר למוד התורה, לחדור בכל כוחו ובכל המחשבה אל תוך קדשת התורה ועיקר פתוי היצר הרע שמפתה את המתרפה שילמד רק בשטחיות בלא עבודה ובלא עיון'. הצלחה של העמקה היא כמו טבילה במקווה שאדם מצליח לשקוע שכל המחשבה של האדם תפוסה ועטופה רק בלימוד שעסוק בו (דרך המלך פרשת צו, עמ' קכג): 'העליה היא התעמקות המחשבה בתורה, לא לחשוב כלאחד יד בלבד רק להתעמק בה וההתעמקות עד שכל מחשבתו תהיה תפוסה ומסוגרת בה'.

אפשר לומר שהאדם שלומד תורה ברפיון דומה למי שיושב ומסתכל מהחוף אל הים ונהנה מעט מיופיו של הים, ואילו הלומד בעמקות ובהתמסרות דומה למי שנכנס פנימה אל מי הים, צולל למעמקיו ונחשף למרחבים ועומק חדשים. הרבי מדגיש שבשביל להגיע להשגה ולעומקים בתורה, חייבים לפתח את היכולת הזאת לשקוע לזמן ולצלול במעמקיה (שם): 'כל מה שמתניגע ומוציא כוחו בתורה יותר מתגלין לו רזי תורה... ועיקר התורה היא שתהיו עמלים בתורה וכמו שאיתא מהאר"י ז"ל כשלמד אף פשט התורה היה מתניגע כל כך עד שזיעה כיסתה אותו'.

לצעירי הצאן, הרבי נותן הדרכות שונות כיצד לקנות מדה זו בפועל: הוא ממליץ על חברותא שיכולה לעזור בדברון הריכוז; הוא ממליץ על קביעת שעות קצרות בתחילה, שבהן האדם קובע לעצמו יעד מסוים ומתאמן שבזמן הקצוב הזה הוא מתרכז כל כולו, מה שאין כן בשאר היום. וכאשר האדם יודע להתרכז לכמה דקות, הוא יוכל להרחיב זאת גם לזמנים ארוכים יותר; ועוד דרכים שונות שבביל להצליח לפתח את מידת הריכוז בתורה, על מנת שיוכל להיכנס כל כולו אל חיקה.

הדברים נכונים כמובן לעיון בגמרא, הלכה ושאר סוגיות עמוקות שקימות במרחבי התורה. אבל גם בלימוד כמו תנ"ך דורש הרבי מאתנו את היכולת לצלול פנימה לא להיות כקורא חיצוני אלא לקפוץ פנימה ולהיות טבול בסיפור או בפרשיה שאליה נכנסים (הכשרת האברכים פ"ה עמ' פג):

כשתלמד תנ"ך תשדל להשתתף בכל מאורעות הקודש שעברו כאילו גם אתה היית אז. משתתף אתה בהליכת אברהם ויצחק להעקדה, ובצערו של יעקב אבינו בשעה שהתפלל לדי' הצילני נא מיד אחי מיד עשו כי ירא אנכי אותך.

אינו דומה אדם שיושב וקורא על עבדות מצרים ורק מעיין בפסוקים או במדרשים, לאדם שלומד זאת ובמחשבתו הוא עומד מאחורי פירמדה במצרים, ומשם מתבונן בנעשה דרך הפסוקים ומדרשי חז"ל זה יכולת קליטה אחרת ועוצמתית הרבה יותר, שמסייעת לגייס גם את כל כוחות הנפש אל תוך הלימוד שעוסקים בו עתה ומתוך זה האדם זוכה לקליטה וחידוש בתורה.

בתורת ה' חפצו – הקשבה לתורה

אנו סובבים את הציר שהעיסוק בתורה הוא מעמד של פגישה עם מי שאמר והיה העולם. וחלק חשוב בפגישה הוא החלק של ההקשבה. בכל סוג של קשר בין בני זוג, בין הורים לילדים אחד המפתחות הגדולים היא יכולת ההקשבה. איתה הקשר יכול לעלות מעלה מעלה ובלעדיה קשרים הולכים ומתנתקים. גם בעיסוק בתורה יכולת היציאה מעצמי וההקשבה מה יש לתורה להגיד לי משמעותית ביותר (דרך המלך פרשת ויגש עמ' סו):

ותלוי איך הוא לומד תורה, אם קשור הוא רק בעצמותו אז גם התורה רק את השכל אשר בעצמותו שניתנו לו לומד ואינו בא לשכל התורה של הקב"ה והוא רק בחינת 'ובתורתו יהגה יומם ולילה'... אך אם הוא מסיר כנ"ל שיכול להשליך את עצמותו ממנו, אז גם התורה שלומד, לא של עצמו בלבד היא, רק בחינת 'בתורת ה' חפצו'.

אדם יכול לבוא עם רצונותיו ולחפש בתורה ק"נ טעמים למצוא היתר לרצונותיו או חיזוק להשקפותיו, ולא לנסות להשקיט את התפיסות שלו ולהקשיב לרצון ה' שמתגלה לפניו בתורה, ולראות מה יש לה לומר לו. היכולת של התורה לשנות את האדם, לקדם אותו להביא אותו למקומות חדשים, תלויה ביכולת ההקשבה שלו, ביכולת השקטת הקולות שנשמעים בתוכו ונתינת מקום לדבר ה' שמתגלה בין שורות התורה.

'להכיר בחידושיו' – העבודה שאחרי הלימוד

הרבי משאיר אחריו לא רק עצות הכנה לפני הלימוד ולעצם הלימוד עצמו. גם לשלב היציאה הזמנית מהלימוד, הרבי נותן כמה עצות נפלאות שיכולות להועיל לאדם בפיתוח אישיותו ולשדרוג בהמשך לימודו, וניגע בשתיים מן העצות הללו.

אף שראינו את הדרישה של הרבי להצליח להקשיב לתורה ולא לרצונות העצמיים שלי, יש מקום שהרבי מלמד שסוף סוף גם אם הייתי כל כולי קשוב לעצת התורה – התורה פוגשת אותי כפי המציאות הרוחנית שבה אני שרוי. כלומר, שיש קשר עצמי בין יכולת הקליטה שלי בתורה לבין המדרגה הרוחנית בה אני נמצא. הרבי מביא משל להבנת העניין (דרך המלך פרשת מקץ עמ' נא):

למשל האב מלמד את בנו כפי מצבו של הבן, אם עודנו קטן האב מלמדו דרך ארץ שלא יתגלגל באשפתות וכו' וכשיגדל יותר מלמדו איך יתנהג עם שאר בני אדם ומתחיל להרגילו בתורה וכו'.. נמצא שאין הבן שומע את עצם כוח אביו אלא שכבר הלבישו בנפש בנו. מתחילה שעם בנו דעתו ורצונו היו נמוכים ורצה להתגלגל באשפה וכו' אז הלביש אביו את רעיוניו רצונו ודעתו בנפש בנו הנמוך, והבן שמע את תורת אביו מלובש בנפש עצמותו וכן הלאה וזה ענין כל פשט התורה שאדם לא מבין לא את עצם התורה רק מה שהתורה מרמזת לו. התורה שנתלבשה בנפשו דעתו ורצונו.

על בסיס הבנת עיקרון רוחני נפלא זה, אנו יכולים ראשית להבין את הצורך שלנו בהכנה רבה לתורה. כפי שראינו, לפי התקדמות הכלי כך מתגלה יקרת האור בתוכו. אבל הרבי נותן עצה שאפשר לעשותה אחרי שאדם עסק בתורה. שאדם יכול להתבונן בחידושי תורתו והם יכולים להוות עבורו שיקוף למימד הרוחני בוא הוא נמצא באותה העת (שם):

יכול האדם להכיר בחידושיו שהוא רואה בתורה את מצב נפשו כמו שאם שומעים שאב מלמד את בנו אל תגלגל באשפה נדע שלבנו הקטן מלמד, ואם מלמדו מדוע לא עמדת היום בבוקר ולא למדת גמרא ותוס' וכו' יודעים אנו שלבן גדול מלמד וכו', מפני שכל מה שמלמד רק בלבוש נפש בנו מלמד, כן החידוש תורה שכל אחד מבין את נפשו יכול להכיר בה.

עצה זו נפלאה בכל עת על מנת שהאדם יוכל לדעת את מקומו. וטובה גם כן לאורך של שנים שבהם יוכל האדם לשקף לעצמו את התקדמותו בעבודת ה' דרך תוכנם של חידושי תורתו שהגה במהלך שנותיו. ויכול דבר זה להיות לעזר רב לאדם להבין את מהלכי נפשו הפנימיים.

עצה נוספת שנותן הרבי על מנת שאדם לא ישאר במקומו אלא יוכל להעמיק תמיד את חידושי. היא יכולת היציאה ממבט סוביקטיבי לאוביקטיבי. יש נטיית נפש טובה בבסיסה שהאדם מתחבר לחידושי. ואוהב את מה שזכה לגלות בעמלו. ודבר זה מובן הוא טוב. אמנם הרבי קורא לאדם שלאחר שעמל וחדש בתורה יש שלב שהאדם צריך לשחרר ולבוא לחידושי כאדם חיצוני ולבחון אותם ממקום נקי האם הם חידושים של אמת. הרבי קורא לזה בלשונו לבוא לנקודת 'גולם' היינו לנקודה גולמית ונקיה ולהביט בהן בצורה מחודשת וכך יוכל לבוא לעומק חדש (דרך המלך פרשת ויצא עמ' כג):

כיון שקשור הוא בחידושי, לא יחדש יותר, וגם קשה שיראה איזה חסרון בחידושי ולתקנם. וכדי שיחדש יותר צריך להתפשט רגע מהם ויסתפק אפשר אין זה אמת, מתחילה היה דעתו מלובש כולו בחידושי, וכל מה שרצה לעיין בהם לא היה יכול להסתכל ולשפוט אותם כאיש זר, מפני ששכלו רק על ידיהם היה מסתכל ובדרכי החידושים הלך שכלו ורק את צדקתם ראה. וצריך הוא לבוא על רגע לבחינת גולם בלא צורה לגמרי, לא עצמו ולא את חידושי מכיר, מן הכל התפשטו, ובשכל ערום בלא התלבשות מסתכל רואה ומחדש יותר.

זהו חידוש נפלא של הרבי, שמאפשר מלבד ללימוד התורה, להעתיקו להרבה מדרכי העבודה: יש לאדם צורך לצאת מעצמו ולהסתכל על עצמו מן הצד, וכך להביא את העבודה שלו למקום אמיתי, שלם ומשודרג יותר.

עקרון חשוב בנושא זה מדגיש הרבי, שאת העבודה הזאת אין לעשות בזמן הלימוד או העבודה כי זה יסיח דעתו של האדם, אלא רק לאחר הלימוד או העבודה (שם):
בשעה שמעיין לא יחקור להסתפק אפשר אין זה לימוד לשמה, כי על ידי ההסתפקות יפול ממדרגתו לא יתלהב ולא יכוון, כי מתפשט הוא מן כל עבודתו רצונו ומחשבותיו. וכל תפלתו ותורתו רק יסבך במחשבות אלו. בשעת

עבודה צריך הוא לעבוד בבטחון ובהתחזקות שה' יקבלה, רק אחר העבודה...
יעמוד כגולם ערום בלא לבוש ויסתפק אפשר ח"ו טועה אני.

מטעם זה הכנסנו את שיטה זו כחותמת את העבודה של לימוד התורה, בסיומו של לימוד וכפתיחתו של לימוד חדש מתוך קומה נוספת מזוקקת ועמוקה יותר.

אחרית דבר – גחלי אש

זכינו לטעום כטיפה מן הים מדרכי לימוד התורה שדלה והשקה הרבי מפיסצנה הי"ד לתלמידיו ולבני דורו.

ברגעיו האחרונים בגטו וורשה, טרם נלקח למחנות שבהם נסתלק בסערה השמימה, הוא דאג שיטמינו את כתביו הנפלאים שמהם למדנו עתה, בתוך כדי חלב, במחבוא במעבה האדמה תחת בניין בוורשה. בצוואה שצירף לכתביו, הוא מבקש שאם כתביו יימצאו והוא כבר לא יהיה בין החיים שיפצו כתביו אלה:

תואילו להשתדל לחלקם ביעקב ולהפיצם בישראל. ונא להדפיס על כל קונטרסי שאני מבקש ומתחנן לפני כל אחד מישראל שילמוד בספרי, ובטח זכות אבותי הקדושים הרבי אלימלך מליז'נסק המגיד מקוז'ניץ ועוד זי"ע יעמדו לו ולכל ביתו בזה ובבא. וה' ירחם עלינו.

אנו תקווה שזכינו במאמר זה לקיים מעט מצוואתו זו, להעלות מהאפר גחלים לוחשות מדבריו החצובים בלהבות אש קודש, ולרומם על ידם את לימוד התורה 'אש דת למו' שלנו כבני ישראל החיים בדור מיוחד זה על אדמת הקודש.

ה' מחבב את התורה על ישראל

'השם יתברך עשה זה כדי לחבב את ישראל, שעל ידי שיחזור על כל האומות ולא ירצו לקבל, וזרע ישראל יקבלו אותה, ועל ידי זה יתוסף אהבתו עליהם, ועל ידי זה החזרה בא אהבה לישראל'.

(קדושת לוי פרשת וזאת הברכה)